

Diyarbakır'a adım attığınız an, taşın sesi değişir. Kara bazalt duvarlar güneşi başka türlü yansıtır, gölgeler uzun sürer, bir sokak köşesinden dengbejlerin sesi taşar, bir diğerinden taze kavrulmuş menengiç kahvesinin kokusu. Bu şehir, üstüne titrendiğinde kat kat açılan bir zaman haritası. Camiler, kiliseler ve hanlar, yalnızca yapı değil, birbirine eklenmiş hikayeler. Birinin avlusunda duyduğunuz kuş sesi, ötekinin taşında gezinir, sonra surlara vurur. Yolunuz uzunsa sevinciniz de büyür.

Surların Gölgesinde Başlayan Gün

Diyarbakır surları, yaklaşık 5,5 kilometrelik bir halka, 80'i aşkın burç, dört ana kapı. Dağ Kapı, Urfa Kapı, Mardin Kapı ve Yeni Kapı'nın taşıdığı isimler bile uygarlıkların rotasını fısıldar. Sabah serinliğinde Dağ Kapı'dan içeri girip dar sokaklara daldığınızda, taşın koyu rengi ile sabah ışığının oyunu her köşe başında değişir. Bir kapı tokmağı, bir oymalı cumba, yaşlı bir dut ağacı, bir avluda asılı bakır sürahi. Bu kent en iyi yürürken anlaşılır.

Ulu Camii'ne doğru ilerlerken bazalt taşın nasıl nefes aldığını fark edersiniz. Diyarbakır'da mimari yalnızca bakılacak değil, dokunulacak bir şeydir. Taşa elinizi koyduğunuzda, güneşin gün boyu nasıl biriktirdiğini, akşamüstü nasıl bıraktığını hissedersiniz. Yüzyıllar bu dokuda saklı.

Ulu Camii: Avlunun Zamanı

Ulu Camii, Anadolu'nun en eski camilerinden. 11. Yüzyıl sonlarında Büyük Selçuklu hâkimiyetinde şekilleniyor, ardından Artuklular, Akkoyunlular, Osmanlılar restoresine devam ediyor. Planındaki geniş avlu ve revaklı düzen, Şam'daki Emevi Camii'ni hatırlatır, boşuna değil. Avluya girince önce taşın düzeni gözünüze çarpar, sonra suyun. Şadırvan etrafında toplanan gölge, yazın ortasında bile bir nefeslik ferahlık sağlar.

En iyi anlardan biri, ikindi öncesi. Güneş alçalmaya başladığında, bazaltın siyahı, taş yazıtların beyazı, hafifçe kızıl bir parlıya bürünür. Ders okuyan gençler, fotoğraf peşindeki gezginler, dua edenler, hepsi bir aradalık hissini büyütür. Eğer yanınızda not defteri varsa, buranın sessizliği fikir toplar. Bir köşede Mesudiye ve Zinciriye medreselerinin ayak izleri, bir köşede Osmanlı onarımlarının izleri okunur. Taşın dili açıktır, yeter ki yaklaşın.

Dört Ayaklı Minare ve Şeyh Matar'ın İzleri

Ulu Camii'nden çok uzak olmayan bir sokak başında yükselen Dört Ayaklı Minare, şehrin simgelerinden. 16. Yüzyıldan kalma bu yapı, adını dört taş sütun üstünde yükselen minaresinden alır. Zarif, ama cüretkâr. Bir yapının hafızası, bazen bir tek detayda toplanır. Burada o detay, minarenin altından geçen insanların yavaşlayan adımları. Kimi dilek tutar, kimi fotoğraf çeker, kimi yalnızca başını kaldırıp taşın dengesine hayret eder.

Yakınlarda Nebi Camii var. Kesme taş işçiliği, yalın silueti ve süslemelerinde saklı incelikler, gündüz kalabalıkları dağıldığında daha belirgin okunur. Diyarbakır'da camiler şaşalı anlatımlardan çok, zarif oranlarla konuşur. Gösteriş değil, vakur bir denge.

Behram Paşa ve Safa Camii: Taşın İnceliği

16. Yüzyılda inşa edilen Behram Paşa Camii, Osmanlı klasik mimarisini Diyarbakır taşının imkânlarıyla birleştirir. Avlusunda dolaşırken mermerle bazaltın karşılaşması, kubbe ile gölgenin oyunu dikkat çeker. Mimar Sinan ekolünün bir yankısı hissedilir, ama yerel taşın farklı coğrafyası bu yankıya ayrı bir tını katar. İç mekânda ses, kubbede toplanır. Bir cümle fısıldasanız, kubbe onu alır ve yumuşatır.

Safa Camii ise süslemeleriyle akılda kalır. Zengin taş oymaları, yazı kuşakları ve mütevazı ama özenli cephe düzeni, fotoğraf meraklıları için küçük bir hazine. Sabah ışığında taşın üstündeki kabartmalar daha derin görünür. Mutlaka gündüz ve akşam ayrı ayrı görün, iki ayrı yüzünü fark edersiniz.

Surp Giragos'un Dönüşü

Suriçi'nin dar sokaklarında birden bir avlu açılır ve Surp Giragos Ermeni Kilisesi karşınıza çıkar. **Diyarbakır escort** 19. Yüzyılda inşa edilen bu büyük kilise, 20. Yüzyıl başında bölgenin en görkemli Ermeni mabetlerinden biriydi. Uzun süre atıl kaldı, ardından kapsamlı bir restorasyonla 2011'de yeniden hayat buldu. Sonraki yıllarda yaşanan zararların ardından tekrar onarıldı, bugün kapılarını yeniden açan bir belleğe dönüştü. Avlusunda yürürken, çan kulesinin çizgisiyle bazaltın koyuluğu arasındaki kontrast, şehre mahsus bir estetik kurar.

İçeri girdiğinizde sessizlik daha yoğun. Ahşap kokusu, taşın serinliği, vitraylardan dökülen yumuşak ışık. Ziyaret günleri ve saatleri değişken olabiliyor, kapıdaki görevli ya da gönüllülerden bilgi almak en doğrusu. Bir dua edenin yanında turistin fotoğraf çektiği anlara da rastlanır, burada farklı hikâyeler yan yana durmayı öğrenmiş.

Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi: İnce Bir Sada

Diyarbakır'ın çok dilli belleğini en iyi anlatan mekânlardan biri Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi. Girişteki dar sokak, birden ferah bir avluya açılır. Avluda kuş sesleri, taşın üstünde dolaşan ışık, ayın günlerinde duyulan Aramice ilahiler, zamana başka bir ölçü veriyor. Mütevazı ama bir o kadar zengin bir iç mekânı var. Tavan süslemeleri, eski ikonalar ve taşın sakin dili, burada şehrin çok katmanlı ruhunu duyulur kılıyor.

Kilisede görevli aileler, ziyaretçilere hem mimariyi hem geleneği anlatır. Burada aceleye yer yok. Avluda beş dakika daha durun, fark edeceksiniz, şehrin gürültüsü bir eşığın ötesinde kalmış.

Hanlar: Gölge, Sohbet ve Kahve

Diyarbakır'ın hanları, yolculuğun nefes aldığı duraklar. Yüzyıllar önce kervanların sığındığı avlular, bugün şehrin en canlı buluşma yerleri. Her hanın gölgesi, sesi, kokusu biraz farklı.

Hasan Paşa Hanı, sabah kahvaltısının mabedi. Basamaklardan avluya inerken gözünüz bakırcı dükkânlarına, kulağınız taşın yankısına takılır. Serpme kahvaltıda otantik tabak arayışına gerek yok, buranın güzelliği çeşitlilikte. Taze çörek, örgü peynir, zahter, tereyağı ve bal, menengiç kahvesiyle birlikte başka yerde kolay bulunmayan bir denge kurar. Erken giderseniz yer bulma telaşı yaşamazsınız, avlunun en güzel gölgesi de o saatlerde.

Sülüklü Han, adıyla merak uyandırır. Bir zamanlar şifalısular ve sülük tedavisiyle anılmış. Şimdi asmaların gölgelediği avluda çay içilir, kışın soba, yazın serin taş eşlik eder. Esnafın selamıyla turistin hayreti aynı masada buluşur. Fotoğraf peşindeyseniz, üst kat revaklarından avlunun simetrisini yakalamak iyi fikir.

Deliller Hanı, Hüsrev Paşa Kervansarayı olarak da bilinir, birkaç yüzyıllık yol yorgunluğunu duvarlarında taşır. Şimdi konaklama imkânı da sunan han, akşamüstü taşın rengi kızıl bir tona döndüğünde en güzel görünür. Buradan çıkıp Mardin Kapı'ya doğru yürürseniz, surların rüzgârı yüzünüze serin bir perde gibi vurur.

Medreseler ve Sessiz Avlular

Ulu Camii çevresindeki Mesudiye ve Zinciriye medreseleri, taşın bilgiyle kurduğu ortaklığın işaretleri. Bu yapılarda ölçü kaçmaz, oran bozulmaz. Ders halkalarının dağıldığı, fikirlerin tartışıldığı avlular bugün başka türlü yankılanıyor. Ziyaret saatleri kısa olabilir, ama bir iki oda görüp kitabe okumak bile yetiyor. İçerideki serinlik, dışarıdaki tozlu sığığı unutturur.

Medreselerin en kıymetli dersi, taşın sabrını öğretmesi. Hızlı adımla gezilecek yerler değil, ağırdan almak gereken duraklar. Bir metin gibi, başa dönüp tekrar bakıldığında yeni bir ayrıntı veriyorlar.

Dengbej Evi: Sözün Kaldığı Yer

Yapıların izini sürerken sesi de unutmamak gerekir. Dengbej Evi, taş bir Diyarbakır evinde, sözün zamana nasıl direndiğini gösterir. Gün içinde bir iki oturma, dengbejlerin çıplak sesleriyle sürer. Mikrofon yok, yalnızca insan sesi ve hikâye. Avluda çay içip türkülerin peşine düşmek, gezinin ritmini değiştirir. Bir caminin gölgesi, bir kilisenin sessizliği, bir hanın sohbeti, burada sözle birleşir.

Dicle'ye Doğru: On Gözlü Köprü ve Hevsel

Şehir merkezinden Dicle'ye doğru inmek, nefesi açar. On Gözlü Köprü, yerel adıyla Dicle Köprüsü, 1065 tarihli. Üzerinden araç geçmez, iyi ki de geçmez, yürümek için [Diyarbakiresort rehberi](#) yapılmış gibidir. Akşamüstü suyun üstüne vuran ışık, taş kemerlerde yumuşar. Nehir kıyısında tandırlarda pişen içli köftelerin, ciğer kebabının kokusu gelir. Hevsel Bahçeleri uzakta yeşilin başka bir tonunu gösterir. Bu manzara, taşın rengiyle suyun sesi arasındaki karşıtlığı tamamlar.

Kısa Bir Gün Rotası

- Sabah: Dağ Kapı'dan içeri girip Hasan Paşa Hanı'nda kahvaltı, ardından Ulu Camii ve medreseler.
- Öğle: Dört Ayaklı Minare'ye yürüyüş, Nebi Camii ve Safa Camii ziyaretleri.
- İkinci: Surp Giragos ve Meryem Ana Süryani Kilisesi, arada Sülüklü Han'da kahve molası.
- Akşamüstü: Mardin Kapı'dan sur hattına bakış, Deliller Hanı'nda kısa bir tur.
- Gün batımı: On Gözlü Köprü'de Dicle'ye karşı yürüyüş, geri dönüşte dengbej dinletisi için uğrak.

Bu güzergâh, hızlı adım atmadan bile bir günde tamamlanabilir. Her durakta beş dakika fazla kalsanız, şehrin sesini daha net duyarsınız.

Taşın Ustalığı: Bazaltla Kurulan Cümleler

Diyarbakır'ın mimarisinde bazalt yalnızca bir malzeme değil, bir anlatım biçimi. Siyah taşın ısıyı toplama ve yavaşça verme hali, mekânların gün içindeki duygu durumunu etkiler. Kalın duvarlar yazın serin, kışın nispeten ılık

bir iç iklim yaratır. Cephaneliğin sağlamlığı, süslemede ölçü, dikiş gibi işleyen derzler, zanaatkârın sabrını gösterir.

Camilerde süsleme genelde yazı kuşakları ve geometrik motiflerle sınırlı, ölçüsüzlükten uzak. Kiliselerde vitraylar ve ikonalar, bazaltın koyuluğuna renk ekler. Hanlarda ise taşın ritmi, revakların düzeniyle ortaya çıkar. Hepsinde ortak bir ilke var, taşı konuşurmak ama bağırtmamak. Gösterişten çok, ritim ve oran.

Lezzetin Eşiği: Küçük Mola, Büyük Tat

Tarihin izini sürerken bir yerde soluklanmak şart. Diyarbakır mutfağı, ağır sofralardan ibaret değil, gün içinde küçük duraklarla da tanınır. Sabah erken saatlerde ciğer kebabı şaşırtıcı bir şekilde hafif gelebilir, doğru pişirildiyse. Menengiç kahvesi kremamsı tadıyla başka kahvelere benzemiyor, kavruk bir lezzeti var. Üstüne bir parça burma kadayıf, çıtır sesiyle avluda yankı yapar. Yazın sumaklı ayran, esnaf lokantalarının marifeti.

Hanlarda bakır ustalarının çekiç sesleri eşliğinde çay içmek, molayı ritüele çevirir. Sokağın başındaki tandır ekmeğini koparıp sıcak sıcak yemek, taşın soğukluğunu bile yumuşatır.

Ziyaret İçin Küçük Bir Rehber

- Camiler ve kiliselerde mütevazı giyinmek, omuzları örtmek ve içeride flaşsız fotoğraf çekmek saygının kısa yolu.
- Sur içi sokaklarında en iyi zaman sabah ve ikindi. Öğle sığığında gölge aralıkları kıymetli, hanlar bu yüzden var.
- Surp Giragos ve Meryem Ana Kilisesi gibi yapılarda ziyaret saatleri değişebiliyor, kapıdaki duyuruları kontrol etmek iyi fikir.
- Taş zeminler yazın sıcak, kışın serin. Rahat yürüyüş ayakkabısı konforu katlar, yanınızda küçük bir su şişesi bulundurun.
- Müze ve ören yeri biletleri için nakit bulundurmak hâlâ pratik oluyor, her yerde kart geçmeyebilir.

Bu birkaç not, gününüzün akışını rahatlatır. Ziyaretler arasında nefes payı bırakarak gezmek, kentin ritmiyle uyum sağlar.

Fotoğrafın Saati ve Sesin Mesafesi

Diyarbakır'da fotoğraf için iki altın saat var. Sabah güneşi taşın üstündeki ayrıntıları belirginleştirir, yazı kuşakları ve kabartmalar daha okunur olur. Akşamüstü ise surların hatları yumuşar, han avlularında gölgeler uzayıp mekânı farklı oranlara taşır. Ulu Camii avlusunda güvercinlerin toplandığı anlar, Sülüklü Han'ın üst katından aşağıya bakış, On Gözlü Köprü'de suya yaklaşan silüetler, hepsi ayrı birer çerçeve.

Ses ise başka bir hassasiyet ister. Dengbej Evi'nde telefonu bir kenara bırakıp yalnızca dinlemek, deneyimi katlar. Camilerde ezanla birlikte oluşan sükûnet, kiliselerde ayın saatlerinde duyulan ilahiler, şehirde ortak bir dilin parçaları.

Kentin Direnci ve Nezaket

Diyarbakır, zor zamanlardan geçmiş bir şehir. Bu yüzden taşın direnci, insanın nezaketiyle birlikte okunur. Yol sorarken aldığınız gülümseme, han esnafının "otur, bir çay iç" ısrarı, kilise avlusunda sorularınıza sabırla verilen cevaplar, gezinin en kıymetli anıları olur. Bir kapı eşliğinde bekleyene yol vermek, bir avluda yüksek sesle konuşmamak, kısa ama etkili jestlerdir.

Burada her yapı, yanındakiyle konuşur. Ulu Camii'nin avlusu, Surp Giragos'un sessizliğiyle; Sülüklü Han'ın gölgesi, On Gözlü Köprü'nün rüzgârıyla; Meryem Ana Kilisesi'nin ince ilahileri, dengbejlerin derin sesiyle. Şehir, bu karşılaşmaların toplamı.

Dönüş Yolunda Kalan

Gün bitip de Mardin Kapı'nın rüzgârına sırtınızı verdiğinizde, aklınızda tek bir görüntü kalmaz. Bir kapı tokmağının soğukluğu, şadırvandan akan suyun sesi, kilise avlusunda yumuşak bir ışık, han gölgesinde içilen kahvenin tadı. Belki bir de taşın üstünde dolaşan gölgeler.

Diyarbakır'da tarih, müzelerde cam vitrinlerin arkasında durmuyor. Sokağın ortasında, avlunun gölgesinde, duvarın dilinde sürüyor. Camiler, kiliseler ve hanlar, bu sürmekte olan hikâyenin başrolleri değil yalnızca, davetkâr kapıları. İçeri girin, ağırdan alın, taşın sabrına uyun. Şehir, o zaman bambaşka konuşur.